

Falukutatás Bálványosváralján

(Részlet)

Lázások vagytok! Kirohantok falura, tücsköt-bogarat összehordtok s aztán hazajőve veritek a melleteket, hogy így-úgy a tudomány. Üljetek itthon, tanuljatok, nektek is, másnak is sokkal több haszna lesz abból! — pörölt velem Pesten tanuló barátom július 2-án, este tíz óra tájt, a kolozsvári Központi sarkán. Hűvös volt az este s a légvédelem miatt szomorúan sötét. Leverten hallgattam a reám omló jó tanácsokat. Tudom, azt is emlegette: közös hibánk, hogy felemás a tudományunk s hogy hirtelen a lelkesedésünk. Így mi, erdélyiek, semmire sem jutunk. Lám, Pesten ezt a falukutatósdit sem fogják komolyan venni — mondta. S bennem lassan keseredett a sok szép terv s lassan nőtt a belső üresség.

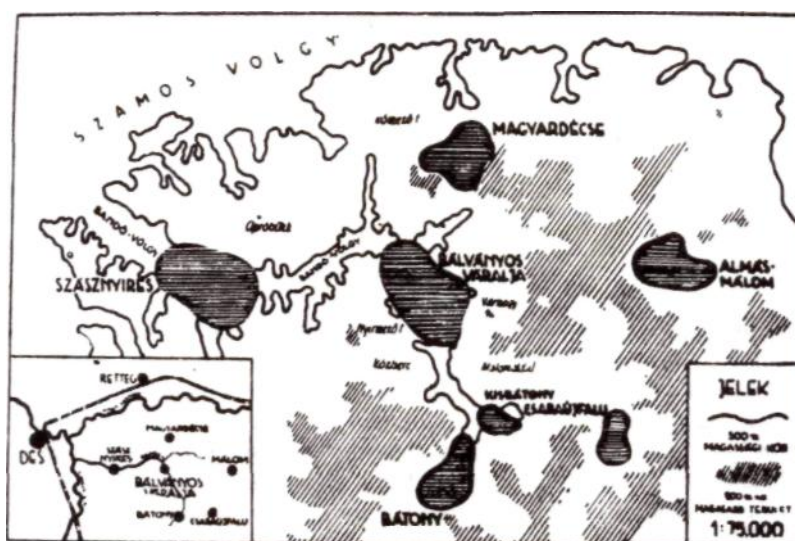
Másnap mégis kimentem a bálványosváraljai táborba s most e beszámoló néhány lapját barátomra gondolva írom. Lássá és ítélje meg ebből az eredményt. Talán másként fog gondolkozni akkor, midőn hallja: a kolozsvári főiskolások már megint Bálványosváralján vannak, hogy a megindított kutatások felibe ne maradjanak.

A BÁLVÁNYOSVÁRALJAI MUNKATÁBORT a Kolozsvári Magyar Diákok Szövetsége (K. M. D. Sz.), illetve a Szövetség társadalomtudományi és néprajzi munkaközössége rendezte. Terve még a múlt év telén felmerült, a munkaközösségi összejöveteleken sok szó esett a falumunkáról, a társadalomtudományi munkaközösség tavasszal faluestet is tartott, amelyen *Daday Lóránd* és *Kovács Imre* mellett a magyar paraszttársadalom kérdéseinek legkitűnőbb ismerője, *Erdei Ferenc* adott szempontokat s az iskolai év végére megérlelődött a gondolat és a szándék. Vizsgák végeztével azzal utaztunk néhány napra haza, hogy egy hét múlva a táborban találkozzunk.

Közben kitört a német—orosz háború s a lapok híroldala tele volt az ifjúsági egyesületek közleményeivel: egymásután maradtak el a tervbe vett táborozások és konferenciák. Június 25-én én is azt hittem Vásárhelyt, hogy a mi tervünkbe ugyancsak beleszólt a történelem, azonban távirati kérdésemre megnyugtató választ kaptam s mire Kolozsvárra értem, már az előkészületek is javában folytak: az elszállásolás és élelmezés biztosítva s a vizsgálandó kérdések összefüggéseire rámutató előadássorozat is megkezdődött.

A tábor résztvevői ugyanis június 26-tól július 1-ig tizennégy előadást hallgattak végig. Bevezetőként *dr. Venczel József* intézeti tanár, a bálványosváraljai kutatás felkért vezetője, a társadalomvizsgálat alapelveit ismertette s a monográfia mai feladataira mutatott rá, majd a következőkben a táj földrajzi tényezőit *dr. Han-*

Bálványosvára és környéke*

tos Gyula ny. rk. tanár, Bálványosvára történelmi fejlődését és a településtörténet szempontjait dr. Makkai László intézeti tanár, a helynévgyűjtés módszerét és összefüggéseit dr. Szabó T. Attila ny. rk. tanár, a néprajzi gyűjtés elveit és ágazatait dr. Kovács László intézeti tanár, a jogi néphagyományok kérdését dr. Bónis György ny. rk. tanár, a fajbiológiai kutatás lehetőségeit dr. Csik Lajos ny. rk. tanár, a népegészségügyi megfigyelések alapkérdéseit dr. Lőrincz Ferenc ny. r. tanár, a néptáplálkozásra vonatkozó kutatásanyag részleteit dr. Ludány György ny. rk. tanár, a falunak, mint közösségi életformának a kialakulását dr. Pálosy Ervin ny. rk. tanár, a magyar közigazgatás formáit dr. Martonyi János ny. rk. tanár és a statisztika módszereit dr. Schneller Károly ny. r. tanár ismertette.

Az előadásokat megbeszélés követte s ugyanakkor néhány kérdéskörben a módszertani álláspont is kialakult. Szellemi fegyverkezés volt ez s egyben csapatsemlé. Július 2-án és 3-án indultunk...

BÁLVÁNYOSVÁRALJA Szolnok-Doboka vármegye délkeleti részén, a Szamosba ömlő Bandó patak mindkét partján fekszik, hegyek övezte mélyedésben, a Várhegy nevű magaslat tövében, melyen egykoron Bálványos vára állott. Hajdan történelmi hely, ma csendes kis község, világtól elzárt, sajátos élettel.

A várról 1269-ből már félre nem ismerhető utalást ismerünk, 1308-tól kezdve pedig állandóan szerepel a feljegyzésekben. A mondák szerint — amelyekről azonban csak a könyvek tudnak — e várba záratta László vajda Ottó királyt, hogy a szabadulás áráként a koronát visszatarthassa. Kemény és jelentős vár lehetett. Jó darabig az erdélyi vajdák bírták, majd tulajdonos tulajdonost vált, mígnem 1541. és 1553. között Fráter György lebontatja s köveiből építteti Szamosújvárat.

* A térkép kibővítése folytán a mérték nem 1:75.000, hanem 1:150.000.

A falu valószínűleg a Várhegy északi lejtőjén keletkezett. A néphagyomány legalább is emellett tanúskodik. Csak később húzódtott lennebb, a Bandó völgyébe. Jelentősége ma sem kisebb, mint lehetett századokkal előbb. A Szamos kapu egyik őrálló magyar szigete a székelység és az Alföld között. Közel kétezer lakosából alig kétszáz román. És központi hely. Eltekintve attól, hogy körjegyzőség — népiségi centrum: annak a tájegységnek a szíve, amelynek széléin ott fekszik a Bandó patak völgyét Dés felé elzáró román többségű *Szásznyíres*, az északi magaslatokon uralkodó színmagyar *Magyardécse*, a keleti hegyek túlsó oldalát megszálló vegyes lakosságú *Almásmálom* és a Bandó felső folyásánál a színromán *Bátony* és *Csabaújfalú—Rosszpatak*.

Harminchárom főiskolai hallgató vett részt az itteni táborozásban: huszonnyolc fiú és öt leány; hét joghallgató, hét orvostanhallgató, hét közgazdaságtudományi hallgató, hét tanárjelölt, két katolikus s két református teológus és egy mezőgazdasági akadémiai hallgató. A négy hetes táborban a kutatásokat vezető *dr. Venczel József* intézeti tanáron kívül hosszabb ideig tartózkodott *dr. Martonyi János* ny. rk. tanár, a KMDSz tanárelnöke és *dr. Kovács László* intézeti tanár, rövidebb ideig, *dr. Farkas Árpád*, *dr. Pálosy Ervin*, *dr. Reichenbach Béla*, *dr. Schneller Károly*, *dr. Visky Károly*, professzorok és *dr. Haáz Ferenc* tanársegéd. A vármegye vezető tisztviselői mellett *Hóman Bálint* vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából vitéz színai *Szinay Béla* ny. altábornagy, az Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Önkéntes Nemzeti Munkaszolgálatára főparancsnoka szemlélte meg a tábort, részletesen megismerkedve annak tudományos módszerével és a kutatás elért eredményeivel.

A KMDSZ-TÁBOR tulajdonképpen a harmadik erdélyi közösségi falukutató kísérlet. Az első effajta munka néhai *báró Bánffy Ferenc* jóindulatából 1931. nyarán történt, amikor a kiváló főúr kolozsborsai birtokán öt főiskolai hallgatót látott vendégül s támogatásával ezek a főiskolai hallgatók (*Demeter Béla* közigazgatási akadémiai hallgató, *Miklós András* és *Mikó Imre* joghallgatók, *Pálffy Zoltán* rajztanár és *iff. Szabó Géza* zeneakadémiai hallgató) kilenc községben vizsgálhatták meg a magyar falu szellemi és gazdasági helyzetét. Munkájuk eredménye többek között az „Erdélyi Fialok Falufüzetei”-nek 3. és 4. száma (*Demeter Béla*: A falu és a szellemi áramlatok; *Mikó Imre*: Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés).

A bábonyi tábor azonban mégis jogosultabb az „első munkatábor” megnevezésre, mert a borsai kutatás végeredményében egyéni tudományos munka volt. A bábonyi viszont valóban közösségi, a kolozsvári református Teológia kezdeményezése folytán, a Gusti professzor támogatásával elnyert hatósági engedély alapján. Az anyagiakat *Kós Károly* és a kalotaszegi egyházmegye teremti elő, a tudományos vezetést *dr. Szabó T. Attila* vállalja s ugyancsak ő ír beszámolót a munka előkészületeiről, lefolyásáról és eredményeiről¹. Huszonhárom főiskolai hallgató vett részt ebben a vállalkozásban s a munka nagyobbik fele fizikai. 320 méteres új utat készítettek, 450 méter utat megjavítottak, 100 köbméter földet eltalicskáltak s egy kis patakot szabályoztak. A tulajdonképpeni falukutató munka során elkészítették Bábony népmozgalmi helyzetképét 1895-től 1936-ig, a református lakosságát 1815-től 1936-ig, a falut térképezték, a község lakásviszonyait felmérték, el-

¹ *Dr. Szabó T. Attila*: Az első munkatábor. Hitel, 1937. évi, 1. sz. és kny.

készítették a tagosítás összehasonlító térképét, népnyelvi feljegyzéseket végeztek s a néprajzi gyűjtés során ceruzarajzokat és fényképfelvételeket készítettek. Két körülmény gátolta a nagyobb eredményt: az anyagi lehetőségek hiánya és a földmunkával vállalt tudatos teher, a két feladatnak egyszerre való megoldásában rejlő belső nehézség.

A bálványosváraljai munkatábor abban különbözik a borsai kutatástól és a bábonyi „első erdélyi magyar munkatábor”-tól, hogy közösségi munkája valójában közösségi munka volt, nem mint a borsai, és nem elegyítette a szellemi és a fizikai munkát, mint a bábonyi, hanem a falukutatás tudományos feladataira összpontosította figyelmét és munkaerejét.

A FALUMUNKA keretében három munkakör lehetséges: a falukutatás, az értelmi és fizikai munkaszolgálat, valamint a faluvezetésre való nevelés. A társadalomtudomány és a társadalompolitika részlet ága az első két munkakör: a falu társadalmiélet-megnyilvánulásainak és jelenségeinek tudományos megfigyelése s e megfigyelések alapján javító, módosító beavatkozás az „agrársettlement” eszközeivel; a harmadik munkakör viszont pedagógia jellegű s az amerikaiak rendszerében a társadalmassulási folyamatokat megfigyelő és leíró *socialization analysis* fejezetébe tartozik (*leadership*)².

A bálványosváraljai munkatábor a falukutatás terén vállalt feladatokat, mert ez a munka az elsődleges, a társadalmi élet-megnyilvánulások és jelenségek ismeretén épül fel a settlement s ebből merít szempontokat az értelmiségnevelés is és *csak* a falukutatás terén vállalt feladatokat, mert a fenti munkakörök kérdései nem oldhatók meg egyidőben, csak egymásutáni sorrendben. Tehát a bálványosváraljai munkatábor nem végzett munkaszolgálatot a settlement értelmében, csak annyit, amennyi a bizalom felkeltése érdekében szükséges volt és a kutatás megkönnyítésére szolgált.³ De nem volt előzetesen megfogalmazott leadership-szerű pedagógiai célkitűzése sem, az értelmiségnevelés politikai oldalánál egyelőre többre bicsulite annak tudományos vonatkozását: falukutatókat akart nevelni és nem ún. faluvezetőket, mert a falukutatókból lesznek a legjobb faluvezetők.

A falukutatás szempontjából viszont a *monográfia* megkívánta vegyes módszert alkalmazta a vezető, vagyis a társadalomvizsgálat ismert módszereinek, főként a statisztikai, a szociográfiai és a néprajzi módszerek eredményeit úgy érvényesítettük, hogy a munka egyoldalúságát eleve kiküszöbölhessük. „A falukutatás módszerének vázlatá”-ban⁴ dr. Venczel József rámutat arra, hogy „az újabb társadalomtudomány: Freyer, Sociologie als Wirklichkeitswissenschaft, Gusti, Sociologia monografica és az amerikai *rural sociology* tudományelvéhez hűen a társadalmi valóság egészének megragadását tűztük ki célul; — nem részletkérdések tisztázására, a *priori* tételek bizonyítására törekedtünk, hanem az adott társadalmi egység, Bálványosváralja, élet-megnyilvánulásainak és társadalmi jelenségeinek a rögzítésére, mégpedig annak tudatában, hogy a *szociológiai parallelizmus* törvénye

² Vö.: Venczel József: A falumunka és az erdélyi falumunka-mozgalom. Erdélyi Tudományos Füzetek. 1935,78. sz. (I. A falumunka értelmezése.)

³ A teológusok templomi szolgálatot végeztek, az orvostanhallgatók elsősegélyt nyújtottak a rászorulóknak; a többiek szabad idejükben készséggel segédkeztek az elmaradt nyári munkálatokban.

⁴ A falukutatás módszerének vázlatja. Összeállította: Venczel József egyetemi intézeti tanár. Kézirat gyanánt. Az Erdélyi Tudományos Intézet kiadása. Kolozsvár, 1941.

értelmében a társadalom életében nincs egyetlen jelenség, egyetlen élet-megnyilvánulás sem, amely elszigetelt, önállóan működő és önmagában magyarázható volna”. És ugyanott bőséges irodalmi utalások alapján kifejti azt is, hogy „a magyar társadalomkutatás területén jelentős háború utáni módszertani tanulmányok összevetésével megállapíthattuk: magyar társadalomkutató rendszer még nincs, habár ennek a rendszernek kiinduló pontjai meglehetősen tisztázottak. Elvetettük némelyeknek azt a felfogását is, hogy magyar társadalomkutató rendszer hiányában külföldi példákhoz folyamodjunk, mert azt is megállapíthattuk, hogy a *rural sociology* elméleti alapvetése a mi társadalmunktól lényegileg különböző társadalom alkatát és anyagát tartja szem előtt, a Gusti-féle *sociologia monografica* elvei viszont — ha nem is annyira világos megfogalmazásban — ismertek a magyar társadalomkutatásban”, miként arra már régebb rámutatott a Gusti szerkesztésében megjelent *Sociologie Românească* 1936. évi 6. számában „Dela autocunoașterea națiunii la știința națiunii. Note asupra încercărilor de cercetare a satelor maghiare” (A magyar önismerettől a magyarságtudományig. A magyar falukutatás kísérletei) címmel.

„E megfontolások alapján — írja *dr. Venczel József* — végül is arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy az előbb említett rendszerek tanulságait figyelembe véve, újabb kísérletet teszünk. S ebben a kísérletben három alapvető szempontunk volt:

1. Határozottan elválasztottuk az *informatív* és az *objektív* anyaggyűjtést, hogy így az egyes társadalmi jelenségek, folyamatok és élet-megnyilvánulások funkcióját megállapíthassuk a nép szellemi életében. Ez természetesen nem az objektív kutatás háttérbe szorítását jelenti, csupán annyit, hogy a tájkeret, a történet, az élet-tani vonatkozások, a gazdasági kérdések terén és a falubeli intézményekkel kapcsolatosan az objektív anyag feldolgozása egy későbbi kiszállás tárgyául jelöltetett meg. Az objektív anyag ugyanis jobbára csak leíró munkát igényel, melyet nem befolyásol az informatív anyag ismerete, viszont az informatív anyaggyűjtést lényegileg torzíthatja az objektív ismeretkör.

2. Az anyaggyűjtésben és csoportosításban nem ragaszkodtunk merev kategóriákhoz: a társadalmi és természeti, avagy a történeti és lélektani tényezők, „keretek” és élet-megnyilvánulások egymástól el nem választhatók, minden részletkérdés külön monografikus probléma, amely csak akkor lesz érthetővé, ha a vizsgált jelenség, folyamat, élet-megnyilvánulás valóságát szétágazó ok és okozati körrel együtt vizsgáljuk és rögzítjük.

3. Végül a magyar társadalomkutatás hagyományainak megfelelően a néprajzi gyűjtést társadalomvizsgálatunk legfontosabb mozzanatának jelöltük ki, mivel a néprajz adja a legfontosabb támpontokat a társadalomkutatónak — természetesen az a néprajz, amelyik anyagát maga is összefüggéseiben vizsgálja”.

VISSZATÉRVE azonban a harminchárom „falukutató”-hoz, megállapíthatjuk: ha kevés tudással is, de rengeteg lelkesedéssel indultunk el július 3-án Bálványosváraljára. Az első csoport már 2-án este előre utazott, mi másnap délelőtt követtük őket s néhányan a harmadszor forduló autóval csak este érkeztek. Désig vígan ettünk a kilométereket, a IX. hadtesttől kölcsönzött katonai teherautó repült velünk a betonon, de amikor a dési cementgyárnál letértünk a főútról, szinte éreztük, hogy most elhagyjuk a várost, és kezdődik a „falumunka”. Keskeny úton, töredezett

hidakon haladtunk át, mind beljebb a szűk völgyben. Kíváncsiskodva néztük a dombokat, ismerkedtünk velük, vártunk valamit tőlük. Élményt vagy szórakozást? Nem tudom bizonyosan, de valószínű, hogy mindannyian romantikus képzetekkel küszködtünk.

Az első nap nagyszerűen sikerült. Az állami iskola két hatalmas termét kaptuk meg s rögvest megkezdtük a beköltözködést. Az udvaron sátrat vertünk a konyhának, szalmazsákokat töltöttünk, bútorokat rendeztünk — s vacsorát főztünk tomboló égszakadásban, szóval végigéltük a táborverés és szállásfoglalás minden izgalmát és örömét. A lányok három falusi gazdánál találtak lakószobát, kicsit messze tőlünk, de lassan ők is megszokták az önállóságot. A napirend reggel hat órai ébresztővel kezdődött. Hét órakor reggeli s utána mindenki a kijelölt munkahelyre sietett. Fél kettőkor ebéd s fél háromkor már megint szétszéledtünk a faluban. Vacsora hét órakor s utána vagy munkaértekezlet, vagy szétoszlottunk a fonókban, vagy kiültünk a templom-terére énekelni. Vagyis ez a tábor is megadta mindazt, amit a szokásos falusi cserkész táborok és ifjúsági konferenciák adtak. Adott csendes, derűs estéket, amikor a fáradt fiúk és lányok szinte feloldódnak a közös ének szárnyaló dallamában. Adott tréfás órákat falusi legényekkel és lányokkal, új dalokat és új meséket. De adta a nagy tapasztalatot, a falusi élet valóságának nagy tapasztalatát. Nemcsak megérezni a paraszti élet különvalóságát, de meg is érteni azt s vele együtt is érezni. A „szép” falu romantikus képét hamarosan eltakarta a valóságos falukép s már az első este mindenik meggyőződött arról, hogy a falukutatás nem tudományos játék, de *harc* a városi ember számára idegen és legyőzhetetlen „anyag”-gal. Dicséretére legyen mondva a KMDSz-tábor tagjainak, hogy állották ezt a harcot s nagyobb küzdő kedvvel jöttek el Bálványosváraaljáról, mint amekkorával oda mentek.

ÉLETEM LEGNAGYOBB ÉLMÉNYE volt ez a tábor - mondta egy „öreg fiú”, aki már végzett falumunkát és sok tábor sátorverését meg sátorbontását vezette. Hát mennyivel nagyobb élmény lehetett azoknak, akik a falu titkaival itt ismerkedtek meg. Mert ilyenek is voltak. Bálványosváraalján nem gyakorlott falukutatók gyűltek össze, hanem a bálványosváraaljai kutatás tette őket falukutatókká. Mikor indultunk, senki sem tudta bizonyosan, hogy milyen munkaágban fog a terepen dolgozni, legfőnnebb csak annyit tudott, hogy majd képességei lesznek mértékadók. A bálványosváraaljai tábor *nevelő-közösség* volt abban az értelemben, amire már rámutattunk: itt tanultuk meg a faluismerés alapelemeit.

„A Falukutató Munkatábor munkarendjét úgy állapítottuk meg — írja *dr. Venczel József* „A falukutatás módszerének vázlata”-ban —, hogy már ebben kifejeződik tudományos célkitűzésünk. Nem elégedhetünk meg azzal, hogy az egyes kérdéskörök összekapcsolása majd a feldolgozás során úgy is megtörténik, mert az összefüggések látásának éppen a kutatás folyamán van sajátos szerepe. Az együttes társadalomvizsgálat nem helyezkedhetik a katonai stratégia álláspontjára: ha mindenik jól megoldja a maga feladatát, a terv sikere biztosított. A bálványosváraaljaihoz hasonló népes munkaközösség tagjai nem merülhetnek el a nekik kiosztott vagy az általuk választott kérdéskör egyoldalú vizsgálatában, hanem állandóan, lépésről lépésre ismerniük kell a kutatás egész anyagát, mert az együttes társadalomvizsgálatban résztvevő nemcsak részletfeladatokat old meg — a vezetőre bízván az összefüggések szemmel tartását, hanem mindig az egész feladatot

tartja szem előtt, még akkor is, amikor részletkérdések kibogozásán fáradozik. Minden egyes kutatónak tudnia kell az általa vizsgált társadalmi jelenség szerepét az egész társadalom életében és ismernie kell már a gyűjtés közben azokat a tényezőket és jelenségeket, amelyek ezzel ok és okozati összefüggésben állnak.

Éppen ezért a bálványosváraljai munkát mentesítettük a kutatás merevségét előidéző, valamint a kutatók egyoldalúságára és önállótlanúságára vezető *kérdőívek* használatától, s az irányítást és a tájékoztatást a két naponként tartott *rendszeres megbeszélések és viták* segítségével oldottuk meg. Ezeken a megbeszéléseken egyfelől alkalom nyílt arra, hogy általános és részletes utasításokat adhassunk, a gyűjtött anyag rendezése és áttanulmányozása alapján kérdéskörökre vagy kérdésekre hívhassuk fel a figyelmet és kifejthessük a gyűjtés közben érvényesítendő szempontokat, rámutatva a problémák összefüggésére, a jelenségek kapcsolataira és a társadalmi viszonylatok számba veendő részleteire; — másfelől alkalom nyílt arra, hogy az eszmecsere során minden egyes kutató lássa a szétágazó munkakörök alapvető összefüggéseit, a különböző irányú kutatások anyagának egymást kiegészítő, magyarázó és megokoló voltát. Ezekkel a jól előkészített megbeszélésekkel elérhettük a kutatás természetes fejlődésének biztosítását, azt, hogy a munka fokozatosan haladjon a tájékozódó anyaggyűjtéstől a részletek kivizsgálása s ezen keresztül az összefüggő kérdéskörök áttekintő tanulmányozása felé; — elérhettük a Munkatábor pedagógiai célkitűzését, azt, hogy minden egyes kutató a helyszíni tájékozódás, a monográfia alapanyagának gyűjtése közben találja meg a maga munkaterületét s ezen a területen munkája fokozatosan bővüljön terjedelemben s mélyüljön a problémák feltárásával s azok jelentőségének megismerésével egyidejűleg; — végül elérhettük azt, hogy a Munkatábor minden egyes tagja napról napra, fokról fokra mind nagyobb érdeklődéssel, sőt az utolsó héten meglepő izgalommal lássa és érezze, hogy az együttmunkálkodás eredményeképpen miként épül, tökéletesedik és válik teljesebbé — *a monográfia.*”

OTTLÉTÜNK első két napja a táborveréssel telt el. Öreg szakácsnékon s a kicsi cseléden kívül nem is igen találkoztunk senkivel ezalatt. A második nap, emlékszem, ijedten beszélgettünk egyik barátommal: hogyan is fogjuk elkezdeni a munkát? A falut messzebb éreztük mostan magunktól, mint két nappal azelőtt, Kolozsváron. A harmadik nap azután egy csapásra minden elkezdődött. Reggeli után mindenki kapott talán húsz házszámot s kemény parancsot melléje, hogy két nap alatt készítse el, a nagyteremben kifüggesztett utasítás szerint, a megjelölt házak lakóinak családi összeírását.

Az én sorom a 103. háznál kezdődött, fenn a Felszegen. Borongós vasárnap reggelen indultam arra kifelé. Az út közepén patakocska fut lefelé a Bandóba. Először széles a hely, azután összeszűkül s a komor legények között a Várpad nyerge zárja el a kilátást. A házam messzebb volt, mint ahogy gondoltam, s valósággal kihaltnak éreztem. Nézttem a kapun keresztül az udvart, sehol senki. Be-nyitottam, de csak egy pillanatra, mert hamar megint az úton álldogáltam. Isten tudja, honnan ugrott elő az a nagy fekete kutya, az előbb még sehol sem volt, s most minden reményemet elvette. Mert félek a kutyáktól, kisebb koromban többször megharaptak s eljátszották a bizalmamat. Azóta már országos híré falukutatókat is láttam legalább annyira félni a kutyától, mint amennyire én szoktam, de akkor úgy éreztem, hogy itten dől el a munkám. Be tudok-e hatolni a 103-as

házba vagy szegyzemre tovább állok? Bementem. Jött egy leányka, akkora, mint az öklöm, mondta, hogy Mari néni fenn van az oldalba forgatni s menjek fel nyugodtan. Mondtam erre barátságosan, hogy vezessen csak fel engem, mert egyedül bajosan találok odáig. Kicsit csodálkozott, de azután előre ment, a kutyát elkus-solta az útból s egy-kettőre ott álltunk Mari néni előtt. Aztán két nap alatt ti-zennyolc házban fordultam meg. A kutyáktól továbbra is félttem, de valahogy meg-tanultam bánni velük. Mindenütt beszélgettünk, hosszasan, cél nélkül. A végén ceruzát, papírt vettem elő s összeírtam a háziakat. Csodálkoztak, mert az idén már volt összeírás. (A népszámlálásra gondoltak.) A legtöbb helyen barátságosan fogadtak, de voltak gyűlölködő, ellenséges tekintetek is. A panasz pedig sehol ki nem fogyott az emberek szájából.

Tehát már voltak ismerőseink. Az első munkaértekezleten ki-ki beszámolt ar-ról, hogy merre járt, mit látott, mit tapasztalt, s milyen jelenségekkel találkozott. Az utasítás ekkor még csak ennyi: járjunk el azokhoz, akik barátságosan fogadtak, beszéljünk velük mindenről, ami a szakmánkba vág, vagy ami minket vagy őket érdekel, lehetőleg készítsünk feljegyzéseket. Nem időpocsékolás ez: egyetlen mód-ja az általános tájékozódás megszerzésének.

A második munkaértekezlet már azzal zárult, hogy a beszámolók és viták eredményeképpen néhány fő kérdésterület elhatárolhatóvá lett s a gyűjtés iránya és lehetőségei is megvilágosodtak. Az értekezlet végeztével a vezető elkészíthette az első utasítást s elhatározhatta, hogy ezután az értekezletek két naponként meg-ismétlődő módszeres értekezletek lesznek, éppen ezért: az eddig gyűjtött anyag, a jegyzőkönyvekben máris gyarapodó feljegyzések kicédulázandók s mindenki arra törekedjék, hogy az utasításban megjelölt főbb kérdéskörökre összpontosítsa gyűj-tését. Ugyanakkor négyen arra kaptak megbízást, hogy lássanak hozzá az egyházi és községi anyakönyvek adatainak feldolgozásához. (Neki is láttak szegények s az utolsó éjszakán fejezték be az elején kisebb méretűnek ítélt munkát.)

Másfél hétig ebben a mederben haladt a kutatás. Dolgoztunk, a feljegyzések rohamosan szaporodtak, céduláztuk az anyagot, kétnaponként megbeszéltük s megvitattuk az eredményeket, eltűrtük a bírálatot és a szidalmakat s közben öröm-mel láttuk, hogy a vezető asztalán az ezernyi cédula rendszerbe kezd csoportosulni s az utasításhoz mind több függelék csatolódik, tehát a szempontok mind fino-multak; a munka mindinkább tervszerűvé válik.

Július közepétájt jártunk, amikor fordulat következett be kutatásunkban. Új utasítás jelent meg a munkaterem falán s a majd félnapos értekezlet szigorúbb mértékeket állított fel. Már nemcsak a kérdéskörök megszabása jelent ezután kor-látot, hanem a személyi munkabeosztás is. Körülbelül így:

társadalomalkat és birtoktörténet	3	kutató
román megszállás és nemzetiség kérdés	1	„
közvélemény	1	„
vallás, erkölcs, népi tudás	2	„
jogi gondolkodás és politikai magatartás	2	„
társadalmi kapcsolatok	1	„
település	2	„
szöveg, fonás, viselet	1	„
gazdasági néprajz	2	„

életkorral egybekötött népszokások	1	kutató
a családi élet belső törvényei	1	„
folklor	2	„
mezőgazdasági üzemtan	2	„
a mezőgazdasági munka	1	„
általános gazdasági kérdések	2	„
népegészségügyi helyzetkép	4	„
néptáplálkozás	1	„
anyakönyvi másolás és cédulázás	2	„
központi napos szolgálat	2	„

Ezzel a munkának intenzitása szemmel láthatóan növekedett s a munkaértekezletek hivatása ettől fogva a felmerülő problémák rögzítése s a megjelölt kérdéskörök tartalmának fokról fokra való tisztázása, bővítése és a már cédulázott gyűjtésanyag alapján a részletek rendszerezése.

Közben, a harmadik hét folyamán, a gyűjtés eredményeinek felhasználásával a vezető elkészítette a cédulázott anyagnak azt a rendszerezését, melyet később „A falukutatás módszerének vázlatá”-ban foglalt össze s ezzel munkánk a negyedik héttel negyedik szakaszába lépett. Nagy aránytalanságok tűntek elő. Voltak kérdések, amelyek már komolyan elmélyültek, de voltak olyanok, amelyek válasz nélkül maradtak. Eddig a kutatók érdeklődése uralkodott az anyag fölött. Most bekövetkezett a perc, amikor az anyag túlnőtt rajtunk s amikor a logikus rendszer vette át az uralmat. A hézagokat ki kellett tölteni, mert az volt a célunk, hogy a négyhetes kiszállás minden vonalon felvesse a kérdéseket. Tehát a vezető átvette a munka fokozott irányítását. A kiosztott tárgykörön belül megszűnt minden kalandozás, a kutatónak szorosan kellett ragaszkodnia az időközben testes füzetté nőtt utasításhoz. Aztán a negyedik hét végén elkészítettük mintegy háromszáz fényképfelvételünket. Az eredetinek vagy jellemzőnek ítélt népdalokat pedig fonográf-hengerekre írtuk.

Közben eltelt a négy hét; egy reggel újra megjött a katonai teherautó s falukutató munkaközösségünket visszahozta Kolozsvárra...

A KUTATÁS EREDMÉNYE mintegy ötezer cédula, az informatív gyűjtés anyaga, hét-nyolcezer népmozgalmi és családtörténeti cédula, térképek, fényképfelvételek, néprajzi vázlatok és fonográf-hengerek. Most a rendezés és a feldolgozás a feladatunk. A cédulákat csoportosítani kell, a kérdésköröket elválasztani, az összefüggéseket megjelölni s ami a legfontosabb: az anyagrevízió során a hiányokat számbavenni, a kétes anyagot elkülöníteni s egyben az objektív gyűjtést előkészíteni.

MOLTER PÉTER